

ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ЛИСТОПАД 2022.

German
Economic
Team

ПІДГОТУВАЛИ:

Гліб Вишлінський, виконавчий директор
Марія Репко, заступниця директора
Юрій Гайдай, старший економіст
Дмитро Горюнов, старший економіст
Максим Самойлюк, молодший економіст

Дата:

Листопад 22, 2022

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Ситуація на фронті	5
2. Економічний розвиток	8
3. Монетарний та фінансовий сектори.....	10
4. Фіскальний сектор	12
5. Спеціальна тема: Який врожай ми зібрали і що буде наступного року?	16

Центр економічної стратегії – незалежний центр досліджень державної політики. Завдання ЦЕС – підтримка реформ в Україні з метою досягнення стійкого економічного зростання країни. Центр робить внесок у розробку стратегії економічного зростання України, здійснює незалежний аналіз найбільш важливих аспектів державної політики, а також працює над посиленням громадської підтримки реформ. Заснований у травні 2015 року.

Наші принципи:

- Економічна свобода (лібералізація, дерегуляція, приватизація)
 - Вільна та чесна конкуренція
 - Менша роль держави за підвищення її ефективності
 - Інформаційна прозорість та свобода слова
 - Верховенство права та захист приватної власності
 - Здорові та стабільні державні фінанси
 - Економіка, що створена на засадах знань.
-

Для більш детальної інформації про ЦЕС просимо звертатися до В'ячеслава Ноздріна, директора з комунікацій (тел.: (044) 492 – 7970, office@ces.org.ua).

Також запрошуємо відвідати наш сайт www.ces.org.ua та слідкувати за нами у соціальних медіа [facebook.com/cesukraine](https://www.facebook.com/cesukraine) чи twitter.com/ces_ukraine.

Німецька економічна група, що фінансується Федеральним міністерством економіки та енергетики Німеччини, консулює уряди України, Білорусі, Молдови, Грузії та Узбекистану з питань розробки і вдосконалення економічної політики та сталого розвитку економіки. Крім того, в рамках проектів також працює в інших країнах за обраними темами. Реалізація проектів доручена консалтинговій фірмі Berlin Economics.

За детальною інформацією завітайте на сайт GET (<https://www.german-economic-team.com/>) або звертайтеся до Гарі Полюшкіна, проєктного менеджера в Україні poluschkin@berlin-economic.com.

Думки та висновки з цього дослідження належать їх авторам і не обов'язково репрезентують позицію організації, яка надає підтримку.

ВСТУП

Збройним силам України вдалось звільнити від окупантів весь правий берег, включаючи Херсон. Туди вже поїхали перші потяги, відновлюють роботу національні компанії – насамперед, пошта, телекомунікації, банки. З іншими сферами, в тому числі тими, які надають послуги першої необхідності, буде важче. Відступаючи, ворог вкрав або знищив все, що встиг. Оскільки окупація тривала певний час, встигнути вдалось чимало. Зокрема, електричні мережі пошкоджено сильніше, ніж очікувалось, тож відновлення триватиме два–три тижні.

Крім того, агресор продовжив руйнування енергетичної інфраструктури по всій території України. За останній місяць було здійснено кілька хвиль масованих ракетних ударів, один потужніший від одного. І хоча ефективність протиповітряної оборони дедалі зростає, частина ракет долетає до цілей. Енергетикам довелось ще сильніше обмежувати споживання, ніж раніше. Але бізнес та населення продемонстрували дивовижну стійкість та почали пристосовуватись до ситуації. Допомагали їй іноземні партнери – як грішми, так і безпосередньо обладнанням.

Часті відімкнення електроенергії вже встигли вплинути на очікування бізнесу та макропоказники. Вперше після відновлення опитувань Нацбанком, Індекс очікувань ділової активності знизився у всіх чотирьох сферах – торгівлі, промисловості, будівництві та сфері послуг. За попередніми даними, ВВП у жовтні скоротився сильніше, ніж за попередні два місяці, що вже змусило владу переглянути макроекономічний прогноз на поточний рік.

На цьому фоні великим позитивом стало продовження ще на 120 днів Зернової угоди, дія якої мала завершитись 19 листопада. На жаль, не склалось з більш масштабним продовженням – на більший термін та з розширенням на інші порти – але й за такий формат аграрії вдячні. Адже саме завдяки можливості транспортувати продукцію морем експорт зерна в жовтні наблизився до довоєнного рівня. А брак портових потужностей поступово вдалось компенсувати розширенням потужності сухопутних шляхів. Це дає надію на те, що аграрії продовжать засівати площі та врожай наступного року буде хоча б на рівні цього року.

1. СИТУАЦІЯ НА ФРОНТІ

На фоні воєнних успіхів України Росія посилила свій ракетний терор цивільного населення. Цілями регулярних російських обстрілів є українська енергетична інфраструктура: об'єкти електрогенерації та розподільчі мережі, а також газовидобувні установки. Мету терору не приховують: Росія цілеспрямовано знищує цивільні об'єкти, щоб покарати українську владу за небажання капітулювати.¹

Значним успіхом українських Сил оборони стало визволення Херсона та всього окупованого правобережжя Херсонщини у першій половині листопада. Українська військова операція тривала декілька місяців, її важливою складовою стало ускладнення логістики росіян через Дніпро. Зрештою, росіяни з боєм вийшли з усіх територій на правому березі Дніпра. Перед тим вони пограбували Херсон, вивізни з нього практично все цінне – від пожежних автомобілів до архівів художніх музеїв – та підірвали важливі об'єкти інфраструктури.

Закінчення окупації Херсона символізує також певну переламну точку у війні: Україна звільнила вже 52,5% від максимальної території, окупованої Росією після 24 лютого 2022.²

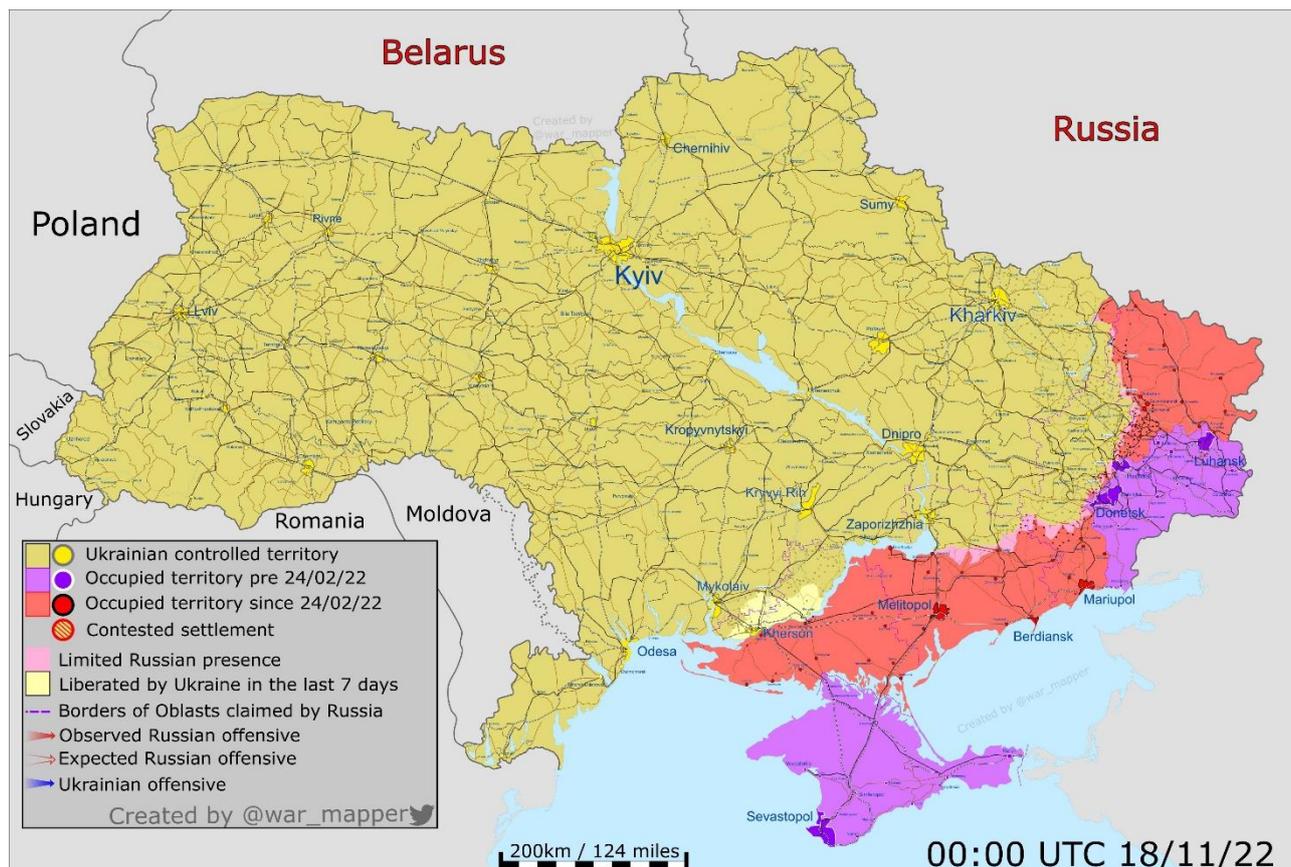
Вранці 29 жовтня російські військові кораблі, частину з яких використовують для пусків ракет по цивільному населенню України, були атаковані на своїй базі в окупованому Севастополі. Морські та авіаційні безпілотники змогли прорвати оборону гавані та уразити декілька кораблів ЧФ РФ. Розгнівані росіяни у відповідь заявили про свій вихід із зернової угоди, але після того, як цей безпідставний крок був проігнорований Туреччиною та ООН, швидко повідомили про своє повернення. 17 листопада дію зернової угоди подовжили ще на 120 днів.

Велике занепокоєння викликав інцидент у прикордонному з Україною районі Польщі 15 листопада. Двоє людей загинуло від вибуху, що стався під час масованої російської ракетної атаки по Україні. У перших повідомленнях із посиланням на свідків йшлося про вибухи двох ракет: російської крилатої та української ракети ППО. Вибух російської ракети на території НАТО, навіть випадковий, потенційно міг призвести до значних наслідків. Однак, зрештою, основним поясненням інциденту лишилась українська ракета ППО, що не змогла уразити російську ракету над Україною та у якої не спрацював механізм самознищення. Розслідування, до якого допустили українських спеціалістів, триває.

1 <https://www.washingtonpost.com/world/2022/11/17/ukraine-missile-strikes-grain-deal/>

2 За підрахунками @defmon3 <https://twitter.com/DefMon3/status/1592055085391319042/photo/1>

Рис. 1. Російське вторгнення станом на 18 листопада 2022 року

Джерело: @war_mapper на основі інформації з відкритих джерел

Збитки. Оцінка прямих збитків України від війни станом на початок жовтня склала 129,7 млрд дол. Це на 2,3 млрд дол. більше порівняно з оцінкою місяць тому. До зростання збитків призвели нові руйнування, а також коригування методології. Найбільші зміни, зокрема, відбулись у сфері житла (перегляд на 2 млрд дол.). Непрямі втрати оцінені ще в 162,6 млрд дол. (зростання на 0,8 млрд дол.). Це втрата доходів та додаткові витрати на відновлення. Оціночна сума потреб для відновлення становить 234,3 млрд дол. (зростання на 5,5 млрд дол.) та складається з відновлення активів та відновлення діяльності³.

Однак через інтенсивні обстріли енергетичної інфраструктури, які розпочались 10 жовтня, зараз збитки очевидно більші.

³ Перший компонент розраховується як сума прямих втрат, скоригована на можливе зростання цін та принцип Build Back Better. Цей принцип передбачає, що активи будуть відбудовуватись не такими самими, а з врахуванням новітніх вимог щодо безпеки, енергоефективності, інклюзивності тощо. Другий компонент складається з повної суми додаткових витрат та потреб на поповнення робочого капіталу для відновлення втрачених обсягів діяльності.

Таблиця 1. Втрати та потреби у відновленні

Тип майна	Прямі втрати, млрд дол.	Непрямі втрати, млрд дол.	Потреби у відновленні, млрд дол.
Житлові будівлі	53,5	7,6	76,9
Інфраструктура	35,6	14,8	51,3
АПК та земельні ресурси	6,6	34,1	23,4
Активи підприємств, промисловість	10,1	30,6	20,2
Освіта	8,2	2,1	9,8
Розмінування		8,6	8,6
Енергетика	3,6	11,6	7,3
Соціальний захист	0,2	6,4	6,6
Фінансовий сектор	0,1	6,0	5,9
Культура, туризм, спорт	2,1	8,1	5,8
Транспортні засоби	2,7	0,4	5,1
Роздрібна торгівля	2,4	24,4	4,4
Житлово-комунальне господарство	2,3	3,5	3,7
Охорона здоров'я	1,7	2,7	2,6
Адміністративні будівлі	0,8	0,1	1,2
Цифрова інфраструктура	0,6	1,1	1,0
Навколишнє середовище	1,5		
Разом	129,7	162,6	234,3

Джерело: KSE/проект «Росія заплатить», станом на 05.10.2022

2. ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Економічна активність. Через безпекову ситуацію та проблеми з постачанням електроенергії настрої підприємців вперше з початку повномасштабного вторгнення погіршилися. У жовтні індекс очікувань ділової активності, який розраховується Національним банком (НБУ) на основі опитувань, знизився до 44,9 пунктів (зі 100), порівняно з 46,1 у вересні. Показники погіршилися у всіх чотирьох секторах, але їх ранжування залишилось на рівні попередніх місяців. Найбільш оптимістичні в торгівлі (48,9 пунктів) та промисловості (45,8), найменш – у сфері послуг (42,2) та будівництві (38,2).

Падіння ВВП. За попередніми даними Міністерства економіки, через обстріли енергетичної інфраструктури (про них далі), у жовтні реальний ВВП України скоротився на 39%, порівняно з 35% у серпні та вересні (в річному вимірі). Після падіння загалом за дев'ять місяців на 30% це означає, що за результатами року економіка скоротиться принаймні не на 30–32%, як очікувалось раніше, а на 33–35%. Водночас у міністерстві відзначили непогані адаптаційні здібності та гнучкість української економіки.

Металургія. В січні–жовтні цього року Україна скоротила валютну виручку від експорту чорних металів на 64%: з 11,5 млрд дол. до 4,2 млрд дол. Це трохи більше за 11% від загальної вартості українського експорту за цей період. Експорт металевих виробів при цьому скоротився не так значно – лише на 12%, до 0,9 млрд дол.

Відновили роботу зупинені в липні два з чотирьох гірничо-збагачувальних комбінати групи «Метінвест» – Північний та Південний (на додачу до Центрального, який продовжував працювати весь час, хоча й з неповним завантаженням). Після недовгої перерви, яка була пов'язана з обстрілами енергетичної інфраструктури, відновили роботу підприємства групи Ferrtex, зокрема, Полтавський ГЗК. Рудник «Суша Балка» групи DCH працює. Щодо безпосередньо металургії, працюють Запоріжсталь та «Камет Сталь» (Метінвест), Дніпровський металургійний завод (DCH) перейшов на роботу з давальницькою сировиною.

Енергетика та пальне. Росія продовжила потужні ракетні обстріли енергетичної інфраструктури. Окрім, власне, впливу на спроможність транспортувати електричну енергію, через це також довелось відключити обидва реактори Хмельницької АЕС та один з чотирьох – Рівненської. В результаті цього «Укренерго» довелось обмежувати споживання електроенергії населенням та підприємствами. Найбільш ураженими регіонами є Київ, Київська та Харківська області. Якщо спочатку в Києві діяли стабілізаційні відімкнення до чотирьох годин, то згодом їх тривалість зросла до п'яти-шести годин, а також додалися екстрені відімкнення. Через настання холодів та відповідного збільшення споживання є ризик, що відімкнення ще більше посиляться.

Бізнес демонструє готовність брати в свої руки виконання завдання про диверсифікацію постачання електроенергії. «Укртелеком» забезпечив АТС Києва та області генераторами та запасами дизельного палива для них. «Київстар» працює над додатковими варіантами живлення базових станцій (БС), оскільки наразі резервних потужностей вистачає лише на 20% БС. Мережа АЗС ОККО повідомила про закупівлю 105 дизельних електростанцій, на додачу до 270 наявних. Третина супермаркетів «Сільпо» можуть працювати під час відімкнень. Оснащувати точки видачі товару генераторами почав онлайн-рітейлер Rozetka. МХП почав надавати партнерам рефрижератори.

Не відстає і населення. Продажі генераторів, зарядних станцій та павербанків у вересні–жовтні зросли в десять разів порівняно з аналогічним періодом минулого року, повідомили в торгівельній мережі

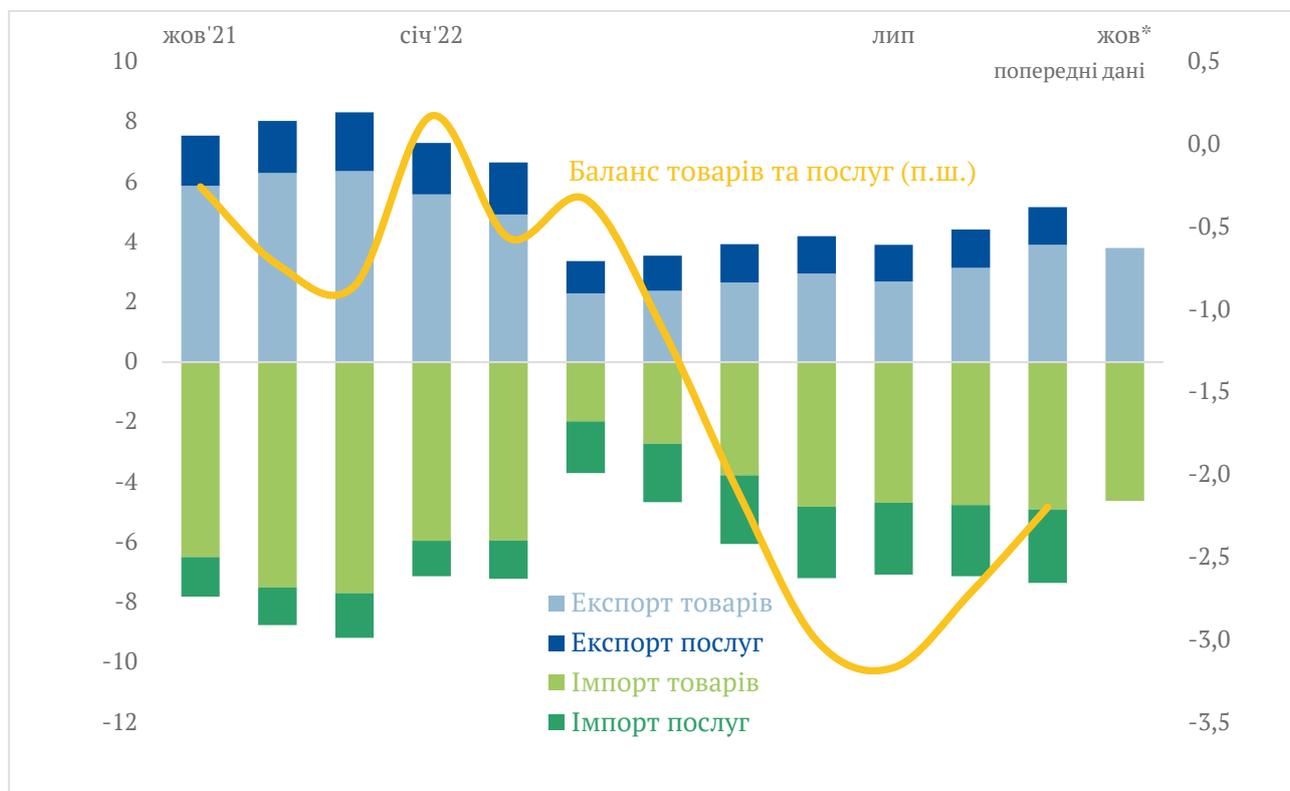
«Алло». Рівно в стільки ж разів зріс попит на автономні сонячні електростанції, свідчать дані Асоціації сонячної енергетики України (АСЕУ). Щоб спростити задачу і населенню, і бізнесу, Кабмін звільнив імпорт подібного обладнання від ввізного мита та ПДВ.

Допомагають і міжнародні партнери – як у натуральній формі, так і грошима. Німецький бізнес протягом всього періоду агресії надав майже 40 тонн обладнання для ремонту. Литовський оператор електромереж Litgrid надав обладнання для ремонту підстанцій на 100 тис. євро. Через механізм цивільного захисту 17 держав Євросоюзу відправили в Україну 500 генераторів. Укрзалізниця поставить на 31 вокзалах генератори та 79 вокзалах нагрівачі води, надані Червоним хрестом.

Свою чергою, Велика Британія надасть Україні 10 млн фунтів на відновлення енергосистеми. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) пообіцяв «Укренерго» видати кредит на суму 300 млн євро на відновлення електричних мереж, а також надавати гранти для цих же цілей. Про аналогічні програми тривають перемовини зі Світовим банком.

Зовнішній сектор. Після рекордного позитивного сальдо в серпні (3,2 млрд дол.), у вересні платіжний баланс знову став дефіцитним (-0,75 млрд дол.). Це відбулось незважаючи на рекордний з початку вторгнення експорт (3,9 млрд дол.). Причинами стали тимчасове зменшення іноземної фінансової допомоги (надходження по статті «вторинні доходи» зменшились одразу на 1 млрд дол.) та найгірший з початку року стан фінансового рахунку (мінус 2,6 млрд дол.).

Рис 2. Дефіцит торгового балансу, млрд дол.

Джерело: Національний банк України, Міністерство економіки

3. МОНЕТАРНИЙ ТА ФІНАНСОВИЙ СЕКТОРИ

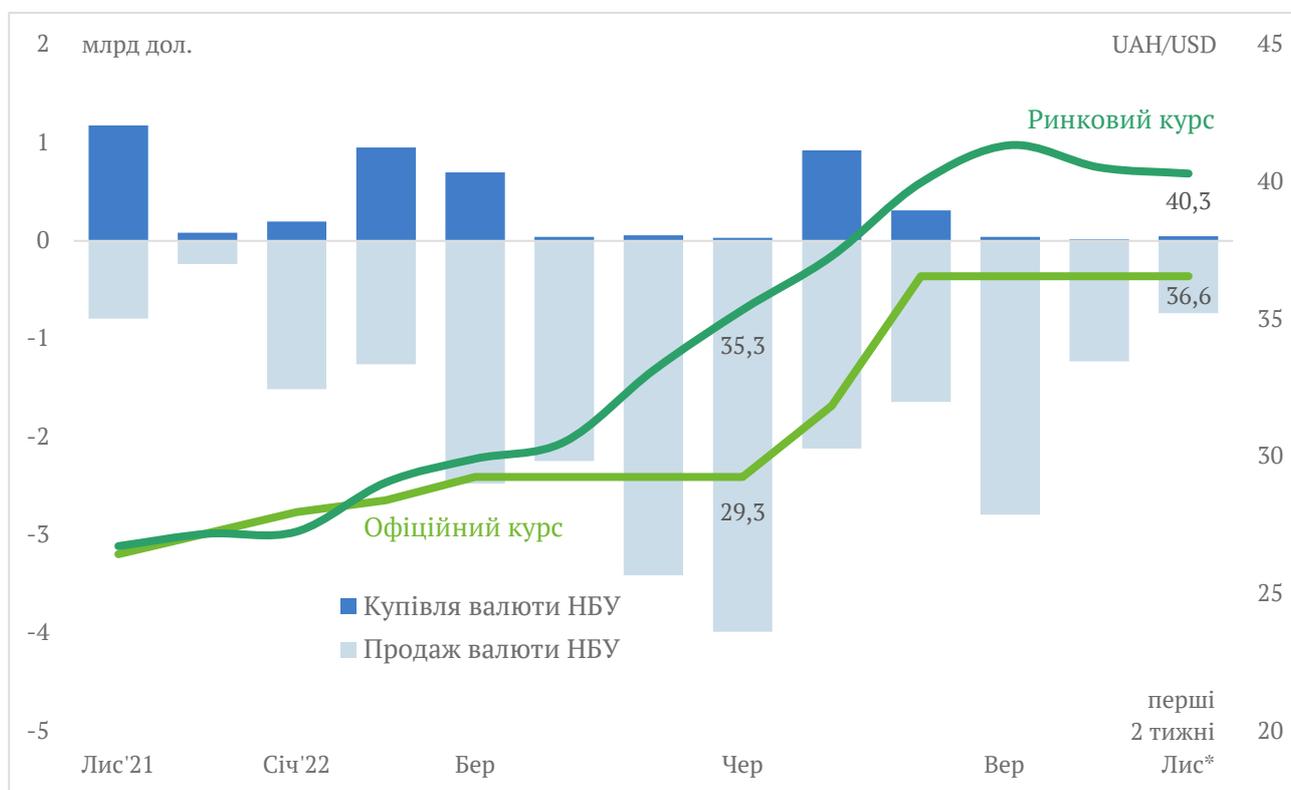
Ключовим чинником зростання інфляції залишається вплив повномасштабної війни. Дійсно, у жовтні ціни зростали активніше, ніж у вересні: на 2,5% у місячному вимірі у жовтні порівняно з 1,9% у вересні. У річному вимірі споживчі ціни у жовтні зросли на 26,6% (проти 24,6% у вересні). Зростали ціни на продовольчі товари (35,7% рік до року) – зокрема, на фрукти та, вже звично, на яйця; збільшився попит на різноманітні непродовольчі товари – передусім на обігрівачі, плити, ліхтарі тощо – все, що потрібно під час відімкнення електроенергії, і це також вплинуло на пришвидшення інфляції.

Водночас, за словами НБУ, темпи інфляції не виходять за межі прогнозованих. Очікування Нацбанку залишаються незмінними: інфляція сягне 30% за підсумками 2022 року.

Офіційний курс у жовтні лишався зафіксованим на рівні 36,57 грн/дол. Нацбанк за місяць продав валюти на 2 млрд дол. – менше, ніж у вересні. Обсяги купівлі валюти Нацбанком залишалися низькими та склали 48 млн доларів у жовтні. Золотовалютні резерви НБУ збільшилися на 1,3 млрд дол.: з 23,9 до 25,2 млрд. Це стало можливим завдяки більшим надходженням іноземної допомоги (3,7 млрд дол.), які хоч і були меншими від очікуваних, але стали другими за обсягом після серпневих (4,7 млрд).

На готівковому ринку гривня трохи укріпилася: з 40,75–40,95 грн/дол. станом 15 жовтня до 40,55–40,7 грн/дол. станом на 15 листопада. Із урахуванням загалом позитивного розвитку подій на фронті, подовження дії зернової угоди та суттєвих обсягів очікуваних надходжень іноземної допомоги у листопаді–грудні, наразі передумов для значних коливань курсу немає.

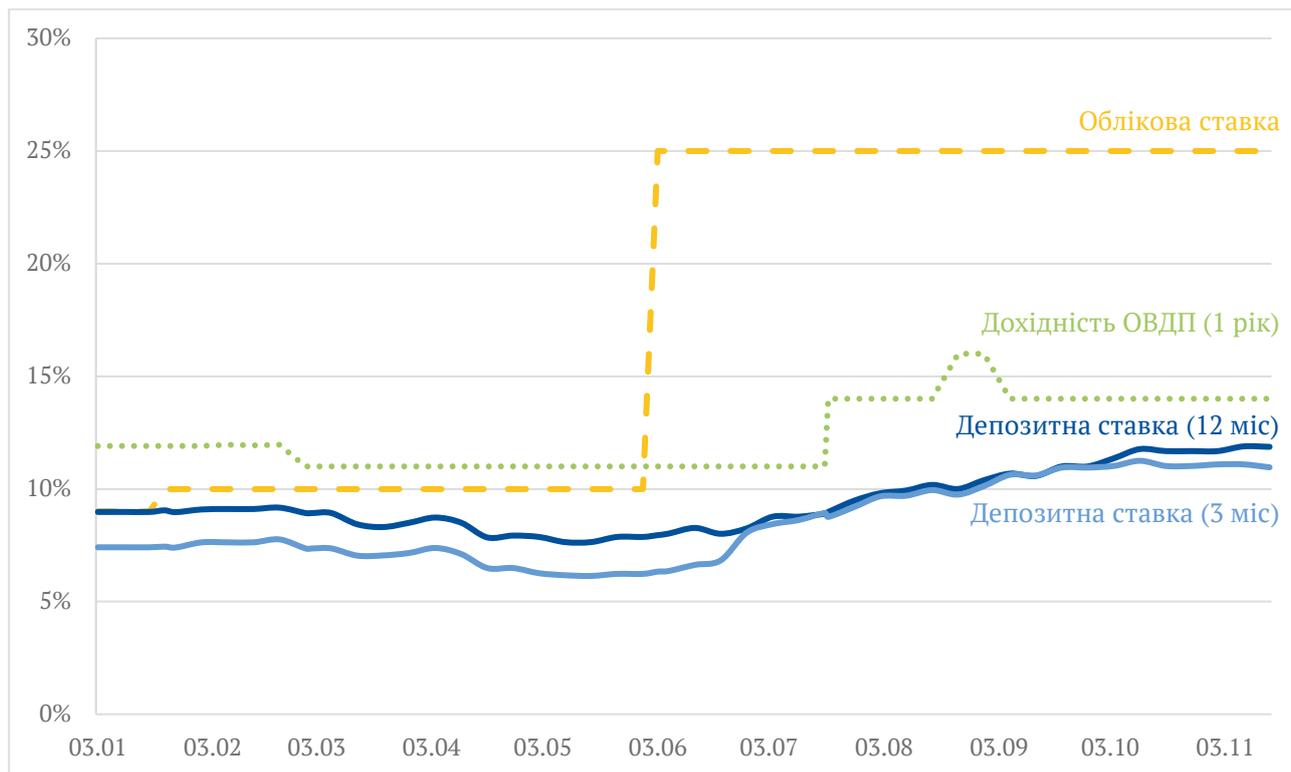
Рис 3. Валютні інтервенції НБУ, млрд дол., та середньозважені офіційний і ринковий курси, грн/дол. (права шкала)

Джерело: НБУ

Облікова ставка залишилася на рівні 25%, не змінювався і рівень доходності річних гривневих військових облігацій – 14%. Міністерство фінансів на чергових аукціонах з продажу ОВДП також пропонує 1,5-річні облігації з рівнем доходності 18,5%. Середні ставки за депозитами фізичних осіб (UIRD) продовжували повільно повзти вгору та сягнули рівня 11,5%. Банки не відчують потреби у залученні коштів населення внаслідок практично відсутнього кредитування, тому не мають стимулу значно підвищувати свої депозитні ставки.

Рис 4. Рівень облікової ставки НБУ, ставок за споживчими депозитами у гривні (12 міс. та 3 міс.) та середньозважений рівень доходності гривневих ОВДП, %

Джерело: НБУ, UIRD

Як повідомляє НБУ, за 9 місяців 2022 року банки отримали 7,4 млрд грн чистого прибутку, що набагато менше, ніж за аналогічний період минулого року, коли обсяг чистого прибутку склав 51,4 млрд грн. Рентабельність капіталу банківського сектору за січень–вересень 2022 року склала 4.3% (порівняно з 32.1% за 9 місяців 2021). Здебільшого це зумовлено значними відрахуваннями у резерви: від початку року банки сформували резервів на 99 млрд грн, у тому числі за місяці війни – 93,3 млрд грн.

4. ФІСКАЛЬНИЙ СЕКТОР

На час підготовки цього звіту були доступні лише попередні дані Державної казначейської служби щодо податкових надходжень за жовтень, обмежені описом основних джерел надходжень бюджету.

Таблиця 2. Надходження і дефіцит бюджету, млрд грн

	Сер.22	Вер.22	Жов.22	% до Вер.22	% до Жов.214
Внутрішній ПДВ	16,4	22,0	14,2	65%	78%
Внутрішній ПДВ сплачений	25,9	23,6	25,1	106%	71%
Внутрішній ПДВ відшкодований	-9,5	-1,6	-10,9	681%	63%
ПДВ на імпорт	26,2	26,3	26,0	99%	59%
Акцизи на внутрішнє в-во	6,0	7,6	7,4	n/a	n/a
Акцизи на імпорт	2,4	2,2	n/d	n/a	n/a
Всього податки на споживання	51,0	58,1	47,6	82%	48%
Податок на прибуток підприємств	17,4	1,4	3,2	229%	105%
Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО)	12,7	12,9	12,8	99%	87%
Всього податки на доходи/прибуток	30,1	14,3	16,0	112%	90%
Рента за користування надрами	8,2	7,0	4,4	63%	153%
Податки на міжнародну торгівлю	2,5	2,5	2,6	104%	66%
Сукупні податкові надходження	93,6	83,0	70,6	85%	57%
Власні неподаткові надходження	20,3	63,6	4,8	8%	37%
Сукупні власні доходи	114,8	146,1	75,4	52%	64%
у відсотках від видатків	0,50	0,49	0,34	-	-
Грантове фінансування	109,7	72,5	0,0	0%	n/a
Сукупні видатки	230,9	295,2	222,5	75%	160%
Дефіцит (+)/Профіцит (-)	6,4	76,6	147,1	192%	-

Source: State Treasury Service

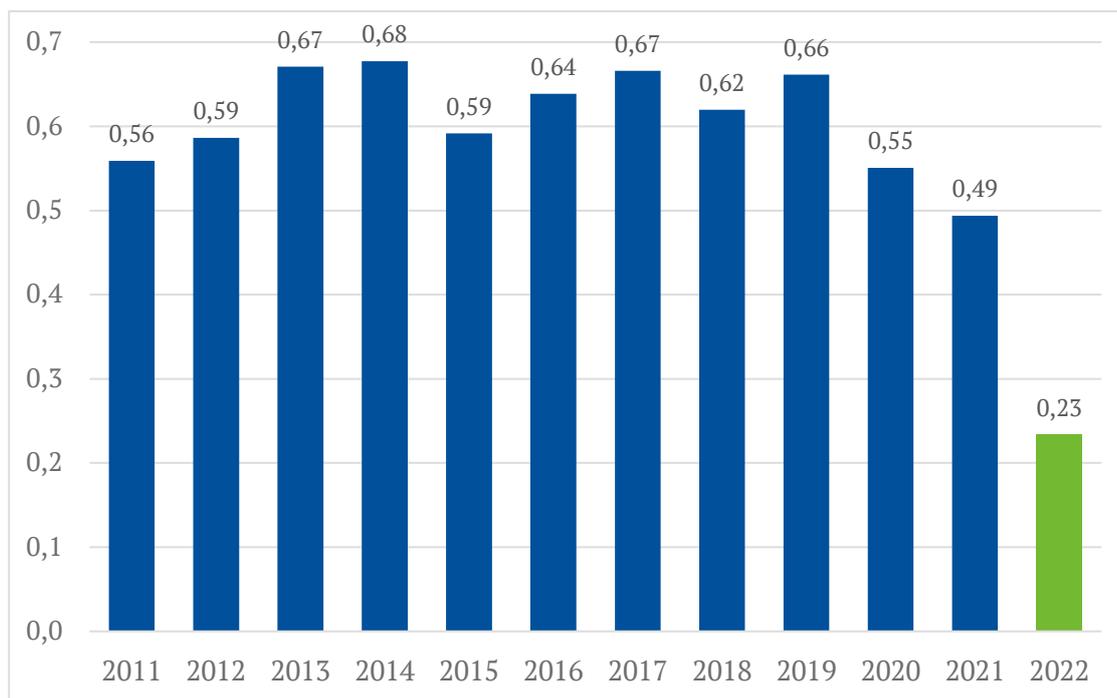
4 Adjusted for CPI year-on-year

ПДВ, сплачений з товарів і послуг вітчизняного виробництва, а також з імпорту залишається на одному рівні останні три місяці. Відшкодування ПДВ продовжує суттєво коливатися залежно від наявності коштів на казначейському рахунку, оскільки Міністерство фінансів надає пріоритет витратам на оборону.

Минулий місяць ознаменувався численними публічними скаргами бізнесу щодо труднощів з реєстрацією податкових накладних та кредиту з ПДВ в системі електронного адміністрування. Це було спричинено нещодавніми змінами до Постанови КМУ щодо процедури реєстрації платників ПДВ, які посилили критерії ризику з метою пом'якшення шахрайства з ПДВ і призвели до збільшення частки призупинення податкових накладних і подальшої необхідності оскарження таких рішень.

Примітно, що відношення суми відшкодування ПДВ до внутрішнього сплаченого ПДВ за 9 місяців 2022 року є значно нижчим за історичні показники (див. рис. 5). Оскільки частка експорту (підлягає відшкодуванню ПДВ) у ВВП істотно не змінилася, це свідчить про значне посилення адміністрування ПДВ. Зовнішніми ефектами такої політики є втрати оборотних коштів та збільшення адміністративного навантаження на бізнес через необхідність надання додаткових підтверджуючих документів та пояснень для реєстрації накладних з ПДВ та отримання податкового кредиту.

Рисунок 5. Співвідношення відшкодування ПДВ до надходжень "внутрішнього" ПДВ за 9 місяців

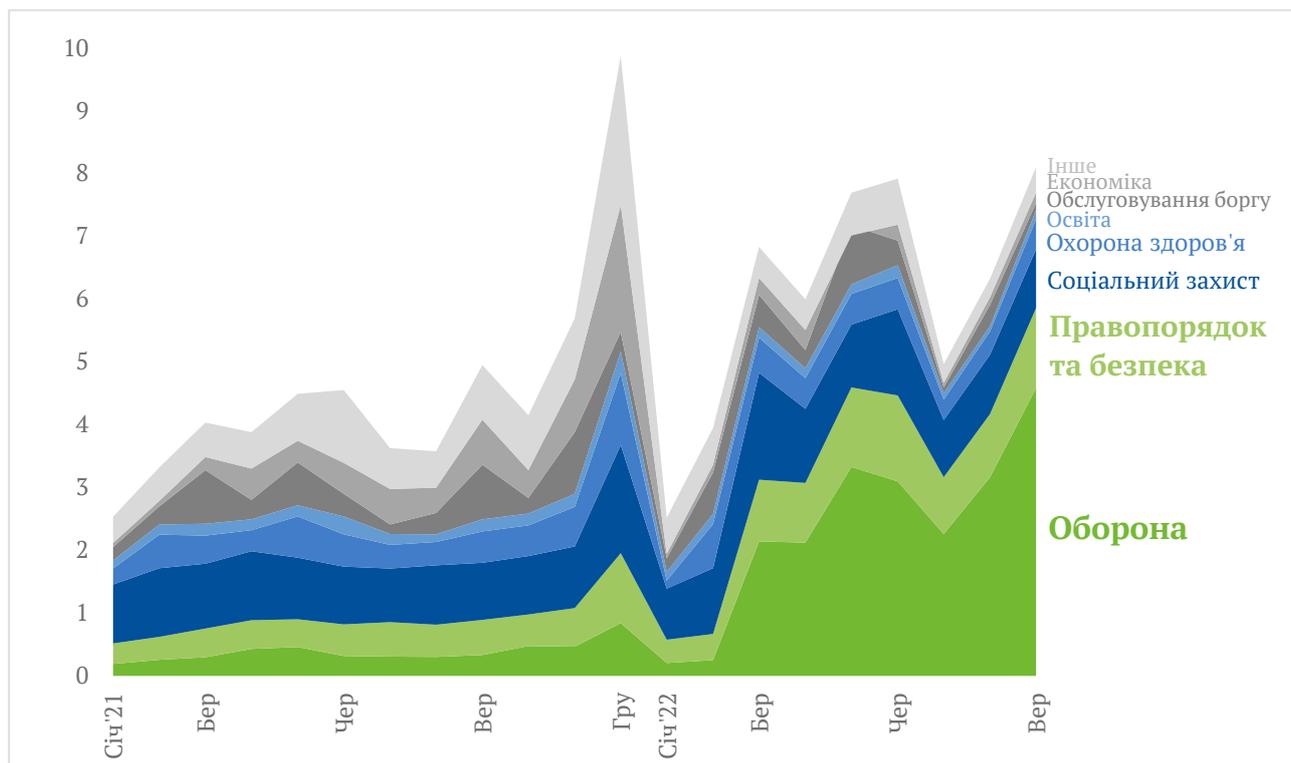

Джерело даних: НБУ

Завдяки більшому відшкодуванню ПДВ у жовтні (10,9 млрд грн) і меншій рентній платі за користування надрами, загальні податкові надходження в жовтні склали лише 70,6 млрд грн – на 15% менше, ніж у вересні, і на 43% менше, ніж у річному вимірі, з урахуванням інфляції.

Ми очікуємо незначне двозначне зниження надходжень від ПДВ і акцизів у листопаді, оскільки відключення електроенергії почне негативно впливати на економіку.

Рис 5. Видатки державного бюджету України за функціями держави, млрд грн.

Джерело: НБУ

Після спаду у вересні обсяг іноземних надходжень знову виріс у жовтні та показав другий за весь час результат – 3,7 млрд доларів. У номінальному гривневому виразі іноземна допомога допомогла закрити 57% потреб у додатковому фінансуванні бюджету від початку повномасштабної війни до 16 листопада (порівняно з 59% станом на середину жовтня). Ще 28% потреб покрив продаж ОВДП НБУ (355 млрд грн), 15% – продаж державних облігацій іншим покупцям (186 млрд грн). У жовтні НБУ надрукував тільки 15 млрд грн для купівлі ОВДП; у листопаді цей обсяг поки сягнув 25 млрд, що, втім, вписується в межі оголошеного ліміту у 30 млрд грн на місяць.

У жовтні Україна отримала 1,3 млрд доларів кредитного фінансування МВФ та кредит на 500 млн доларів від Світового банку, гарантований Великою Британією. Також Україна отримала ще 2 млрд євро з 9-мільярдного кредитного пакету від ЄС, які були виділені ще півроку тому. Загалом, з цієї суми Україна вже отримала 3 млрд, має отримати ще 3 млрд, а решта 3 млрд надійдуть уже не цього, а наступного року, у складі нового пакету фінансування.

Активно триває робота над забезпеченням іноземного фінансування для України у 2023 році. 9 листопада Європейська Комісія запропонувала свою пропозицію щодо надання Україні 18 млрд євро кредитних коштів протягом 2023 року. За задумом, ці кошти надходять стабільними, прогнозованими виплатами, відсотки за кредитом мають покрити країни – члени ЄС, а повертати тіло кредиту Україна почне не раніше 2033 року. Для узгодження цього пакету допомоги необхідно внести зміни у законодавство ЄС, з чим наразі не погоджується Угорщина.

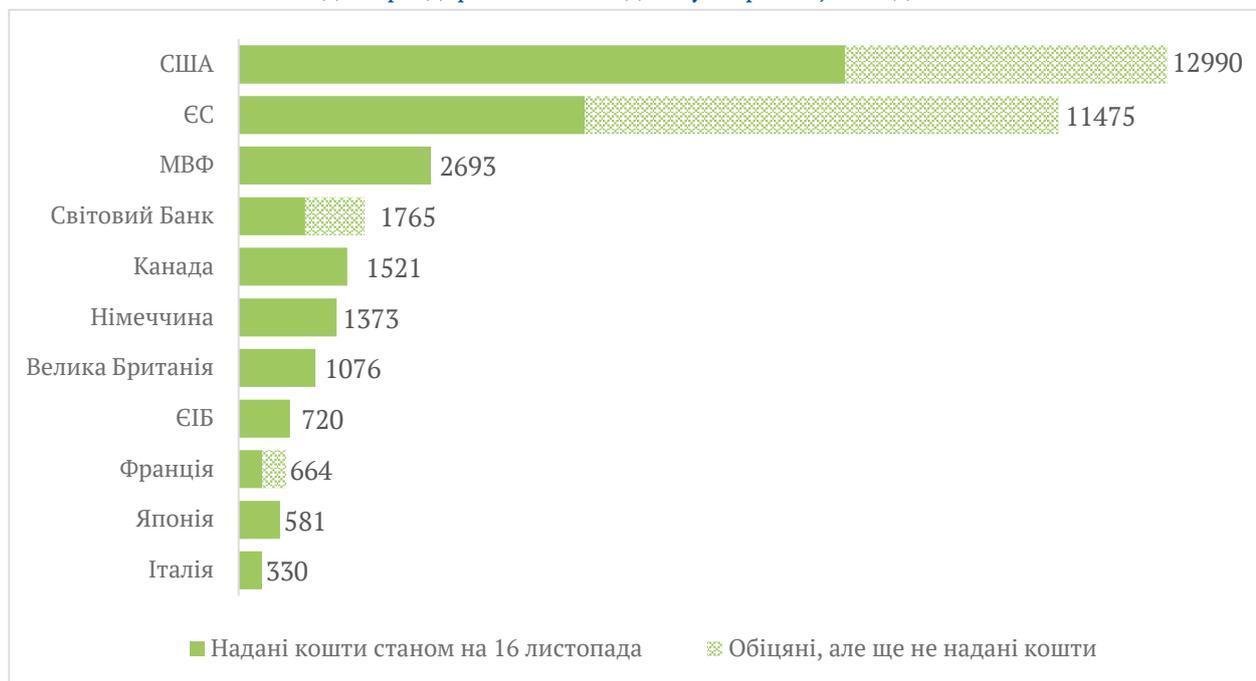
Рис 6. Надходження іноземних коштів та потреби у фінансуванні, 10 місяців 2022, млрд дол.⁵

Джерело: Міністерство фінансів, НБУ, розрахунки ЦЕС (фінансування державного бюджету України коштом грантів міжнародних партнерів ми вважаємо фінансуванням дефіциту, а не джерелом доходів).

За повідомленнями Міністерства фінансів, обсяг обіцяної бюджетної допомоги не збільшився порівняно з вереснем та сягає 35,3 млрд доларів, з яких 23,1 млрд уже передали. Грантова частина обіцяної допомоги сягає 42%.

Рис 7. Головні іноземні донори державного бюджету України, млн дол.⁶

Джерело: Міністерство фінансів, Кільський інститут світової економіки, дослідження ЦЕС

⁵ З метою послідовності та узгодженості, іноземні гранти було додано до дефіциту бюджету

⁶ Обсяг обіцяної допомоги зменшився порівняно з вересневим звітом через корегування даних (уникнення подвійного обрахунку допомоги у випадку з МФІ та країнами – гарантами) та видалення тих пакетів допомоги, виділення яких не затвердили остаточно.

5. СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: ЯКИЙ ВРОЖАЙ МИ ЗІБРАЛИ І ЩО БУДЕ НАСТУПНОГО РОКУ?

Збір врожаю 2022 року триває. Станом на 10 листопада, українські фермери зібрали 36,1 млн тонн зернових культур. Жнива завершено на 76% засіяної площі, включаючи 100% площ під пшеницею та ячменем, а також 39% посівів кукурудзи. Врожайність ранніх культур очікувано знизилася на 11% рік до року порівняно з рекордними рівнями 2021 року: до 4,1 т/га по пшениці та 3,5 т/га по ячменю. При цьому поточна врожайність кукурудзи знизилася на 15% рік до року – до 5,8 т/га. Щодо олійних культур, аграрії вже зібрали 100% площ ріпаку при середній врожайності 2,9 т/га (+1% рік до року). Соняшник зібрали з 93% посіяної площі при середній врожайності 2,2 т/га (-8% рік до року), сою зібрали з 91% площ при поточній врожайності 2,4 т/га (-9% рік до року). З урахуванням завершення збирання пізніх культур загальний врожай зернових та олійних в 2022 році може скласти близько 70 млн т, що на 35% нижче від рекордного показника 2021 року.

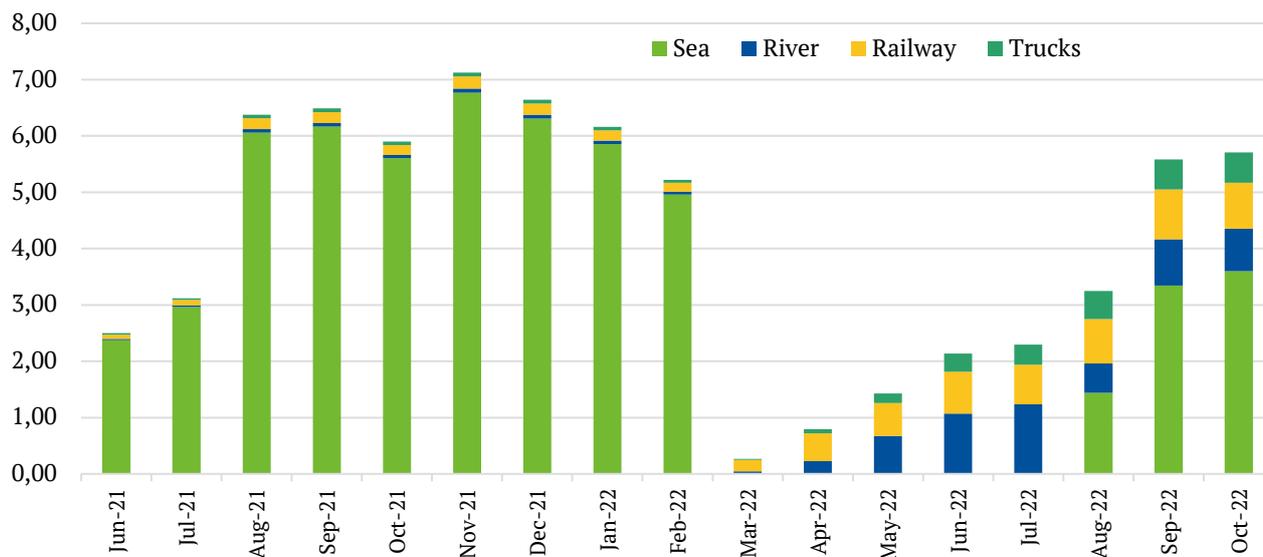
Експорт зерна у жовтні наблизився до довоєнного рівня. У жовтні 2022 року експорт зернових та олійних культур становив 5,7 млн т, що лише на 3% нижче від минулорічного рівня. Відновлення обсягів зернового експорту стало можливим завдяки інтенсифікації трафіку у портах Великої Одеси, що функціонують у рамках «Зернової ініціативи» за посередництва ООН. Так, минулого місяця з портів Одеси, Південного та Чорноморська вийшло 179 кораблів з близько 3,6 млн т зернових та олійних культур (проти 174 кораблі з 3,4 млн т зерна та олійних у вересні).

Таким чином, минулого місяця 63% експорту основних культур було відвантажено саме через глибоководні порти. Загалом за перші чотири місяці 2022/2023 маркетингового року, який почався 1 липня, експорт зернових та олійних культур становив 16,8 млн тонн, що на 23% менше, ніж за аналогічний період попереднього року.

«Зернова угода» продовжена до 19 березня 2023 року. «Зернова ініціатива», підписана Україною за посередництва ООН та Туреччини терміном на 120 днів, завершилася 19 листопада 2022 року. За умовами угоди, вона може бути автоматично продовжена на такий самий термін, якщо одна зі сторін не попередить про намір її припинити або модифікувати. ООН та Туреччина неодноразово підкреслювали свою готовність продовжити дію угоди на довший термін, підкреслюючи її роль у забезпеченні продовольчої безпеки в світі та цінової стабільності. Під час онлайн виступу в рамках саміту G20 Президент України Володимир Зеленський закликав не лише продовжити дію «Зернової ініціативи», а й розширити її дію на порти Миколаїв та Ольвія. Проте РФ неодноразово вказувала на «пакетний» формат «Зернової ініціативи» та недостатній прогрес щодо підтримки експорту російського зерна та добрив.

Як наслідок, сторони «Зернової ініціативи» не досягли до 19 листопада домовленостей щодо розширення Зернової угоди та її продовження на більш тривалий термін. Таким чином, угода була автоматично продовжена на 120 днів (до 19 березня 2023 року), а її параметри залишилися без змін. Експорт українського зерна, олійних культур та продуктів їх переробки продовжується через порти Одеса, Південний та Чорноморськ. Проте ефективність реалізації угоди, а саме кількість інспекцій судів Спільним Координаційним Центром в Стамбулі та потенційне формування черг з кораблів зі збіжжям, залишається у фокусі.

Рис 8. Експорт зерна та олійних культур (млн т)

Джерело: Державна митна служба України, Міністерство аграрної політики та продовольства України, ООН

Очікування щодо врожаю 2023 року. На даний момент залишається суттєвою невизначеність щодо перспективи врожаю 2023 року. Наразі добігає завершення озима посівна. Станом на 15 листопада фермери засіяли 4,4 млн га, або 92% запланованих площ під озимими культурами, включаючи 3,7 млн га під озимію пшеницею та 0,6 млн га під озимим ячменем. Порівняно з площею озимини під врожай 2022 року, посіяні площі під врожай озимих культур 2023 року скоротяться приблизно на 40% рік до року.

Проте, враховуючи той факт, що близько 25% посівів озимих культур були недоступні до збирання цього року через воєнні дії та окупацію, площа озимих культур до збирання в 2023 році може скоротитися на близько 15%. Для збереження врожаю зернових та олійних культур на рівні 2022 року (близько 70 млн т) таке скорочення площ озимих культур має бути компенсовано збільшенням площ посіву ярих культур, передусім чергу таких, як кукурудза, ячмінь, соняшник та соя.

Але збільшення площ посіву ярих культур навесні 2023 буде можливим лише за умови сталого відновлення агроекспорту морськими шляхами, що забезпечить фермерів необхідною ліквідністю та гарантуватиме реалізацію збіжжя. Тому розширення «Зернової ініціативи» на порти Миколаєва та її продовження на тривалий період (рік і більше) є важливими передумовами збереження врожаїв на рівні 2022 року та їх подальшого зростання.